

ביאורים

מהדורת אור עזיון

²³⁶ **קושיה שביעית** - הייתכן שאדם נוצר לא תמים - לא שלם, ועל ידי חיתוך של חלק מגופו - הערלה - הוא יהיה תמים? בכדי לענות על כך אנו צריכים להבין מה פירוש המושג "תמים" - דבר תמים הוא דבר שלם, שאין בו לא תוספת ולא חסרון. כאשר מלים את האדם או הוא מגיע לכלל השלמות מפני שהורידו לו החלק המיותר.

²³⁷ **קושיה שמינית** - היאך יתכן שפרה אדומה תטהר את הטמאים ותטמא את הטהורים - כיצד יכול להיות שדבר אחד יעשה שתי פעולות הפוכות?

²³⁸ אמנם איננו יכולים להבין זאת עד הסוף, אך אנו רואים דוגמאות דומות לכך במציאות - האש מצד אחד מתיכה את המתכת ומצד שני מקפיאה את החלב ועושה אותו גבינה קשה, וכן מים מייבשים את עץ השקמה ומרטיבים את עץ התרזה, וכן האוכל טוב לאדם רעב ורע לאדם שבע. על ידי דוגמאות אלו אנו יכולים להבין קצת שדבר אחד יכול לעשות שתי פעולות הפוכות.

²³⁹ **קושיה תשיעית** - שני השעירים שהוקרבו ביום הכיפורים (ויקרא טז, ח) נועדו אחד לה' ואחד לעזאזל. יש החושבים בטעות שעזאזל הוא שד ואיך יתכן שתף עם שד ה' התשובה היא שעזאזל הוא שם של הר. הסיומת 'אל' אינה מלמדת ששם זה מיוחס למלאך או לשד שהרי ישנם בתנ"ך שמות רבים של מקומות עם סיומת 'אל', כמו יקתאל (מלכים ב' יד, ז), יבנאל (יהושע טו, יא), ירפאל (שם יח, כז) וירואל (דברי הימים ב, כ, טז).

²⁴⁰ אם שני הקרבנות מיועדים לנמען אחד - לקדוש ברוך הוא, מדוע צריך שני קרבנות, למה לא מספיק אחד, שעל ידי זה נראה שיש שני נמענים לקרבן - הקדוש ברוך הוא ושד או שטן? התשובה היא שאת שני השעירים הקריבו לה' בשביל לכפר על עוונות, וישנו צורך בשני קרבנות לא מפני שישנם שני נמענים אלא מפני שהם צריכים לכפר על אנשים בשני מקומות: שעיר אחד הוקרב בבית המקדש בשביל לכפר על עוונות הכהנים שרוב עוונותיהם בבית המקדש, ושעיר שני הוקרב על הר קשה מחוץ לבית המקדש מפני שרוב עוונות בני ישראל נעשים מחוץ לבית המקדש.

הגורל שנעשה בין השעירים לא נועד לברר למי מוקרב כל שעיר אלא על מי מכפר כל שעיר, על הכהנים או על ישראל.

²⁴¹ **קושיה עשירית** - איך יתכן שעגלה ערופה מכפרת למקריביה על חטא שאפשר שלא הם חטאו בו כלל, כמו שנאמר (דברים כא, א): "לא נודע מי הכהו?"

²⁴² צריך להבין שהאדם נענש לא רק כאשר הוא עושה דבר שאסור לו לעשות אלא גם כאשר הוא נמנע מלעשות דבר שהוא היה צריך לעשות. אם אנשי העיר הזאת היו מצייבים שוטרים בכמות מספקת אותו אדם לא היה נהרג, ואם היה נהרג היו הרוצחים נתפסים. לכן גם הם אשמים במותו ועליהם להיענש. העונש כולל את קניית העגלה, וכן את השבתת האזור מזריעה ועיבוד.

²⁴³ **קושיה אחת-עשרה** - כיצד ניתן להאמין בתורה כאשר אנו רואים ששומרי מצוותיה הוא מסכן וכולם לועגים להם, אם התורה הייתה אמיתית היא הייתה מגינה על שומריה ועושה אותם אנשים מבוססים ומכובדים? התשובה היא שאם כך היה הדבר, היו אומרים שבני ישראל שומרים את התורה רק בגלל שהדבר גורם להם להצלחה גשמית ובלעדי זה הם היו עוזבים את התורה, כפי שאמרו שאיוב הוא צדיק בגלל שהוא עשיר ואין לו שום דאגה בחיים. רבנו מפרש שהשטן שבא לפני הקדוש ברוך הוא אינו מלאך אלא אדם המקטרג, כמו שנאמר במלכים א' (יא, יד): "ויקם ה' שטן לשלמה את החד האדומי", וכן נאמר שם (שם, כג): "ויקם ה' לו שטן את רוזן בן אלידע".

²⁴⁴ והוא הטעם שהגויים הם השולטים, מפני שאם היה הפוך, הם היו אומרים שהם לא הלכו בדרך התורה מפני שהם עניים ונשלטים וקשה להם לשמור את התורה. על כן עשה הקדוש ברוך הוא אותם שולטים ואף על פי כן לא שמעו בקולו, ואין להם תשובה טובה מדוע, ואותנו נשלטים ואף על פי כן אנו הולכים בדרך, כמו שאמרו ישראל לה' (תהילים מד, יט): "לא נסוג אחור לבנו ותט אֶשְׂרֵנו מני ארצה", וזכינו בשכרנו בדין.

²⁴⁵ **קושיה שתים-עשרה** - איך יכול להיות שהשכר שהקדוש ברוך הוא משלם למי ששומע בקולו שהוא העולם הבא, לא מוזכר בתורה בשום מקום, והשכר המוזכר הוא רק השכר הגשמי שבעולם הזה? התשובה על כך מפורטת בהרחבה במאמר התשיעי.

²³⁶ **והשביעי שִׁיחֲשֵׁב בְּחֻלְקֵי הַמְצוּוֹת**: איך יהיה האדם בעוד גופו בבריאותו השלמה איננו ברית מילה תמים, וכאשר יכרת ממנו דבר ידוע יהיה תמים, רצוני בזה המילה? ואבאר כי הדבר השלם הוא, אשר אין בו לא תוספת ולא חסרון, וברא הבורא זה האבר תוספת באיש, וכאשר יכרתנו תסור התוספת, וישאר שלם.

²³⁷ **והשמיני שִׁיחֲשֵׁב בענין פרה אדמה**: איך היתה מצותה שתטהר הטמאים ותטמא הטהורים? ²³⁸ ונאמר איננו דבר זר שִׁיפֹעֵל דָּבָר אֶחָד שְׁנֵי פְעֻלִים זֶה הַפֶּה זֶה, בְּעֶרְףֹ עַל הַגּוֹף הַפּוֹגֵעַ בוֹ. כִּי אֲנַחְנוּ רוֹאִים, הָאֵשׁ מִתְּכֹתֹ הַעוֹפֶרֶת, וּמִקְפִּיאָה הַחֵלֶב, וְנִרְאָה הַמַּיִם מְרִטִיבֵי עֵץ הָאֲרֶז וּמְנַגֵּב הָעֵץ הַנִּקְרָא אֶלְגִּמִּי"ז, וְנִמְצָא הַמּוֹאֲכֵל הַטּוֹב מוֹעִיל הָרֶעִב וּמְזִיק הַשָּׂבַע, וְנִמְצָא הַרְפוּאָה הַחֲשׂוּבָה תוֹעִיל לַחוּלָה וְתִזְיֵק לְבָרִיא. וְאִינּוּ זֶר שִׁיְהִיָּה דָּבָר מְטַהֵר הַטָּמֵא, וּמְטַמֵּא הַטָּהוֹר.

²³⁹ **והתשיעי הקרבן אשר היו מקריבים לעזאזל ביום הכפורים**, כי כבר נדמה לבני אדם שהוא שם שד. ואמר כי עזאזל שם הר, כמו שאמר במקום אחר (מלכים ב' יד, ז) הוא הפה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ותפש את הסלע במלחמה ויקרא שמה יקתאל עד היום. וכן יבנאל ורפאל הכל מקומות. ²⁴⁰ והיה אחד משני השעירים מקריבים אותו על הכהנים במקדש, והאחר מקריבים אותו על ההמון חוץ למקדש, על דרך היתרון. אבל ענין הפלת הגורלות אשר הוא יותר זר ממה שיש בענין, אבאר כי אין זה לשנוי המקרב לו אף הם שניהם קרבן לאלוה אחד, אף הפלת הגורלות בעבור שנוי המקרב בעד, והם כהנים וישראל. וראוי שיפילו גורלות תחלה, וכאשר יהיה לכל אחד שלו אף יקריב אותו בעד נפשו בברור שהוא קנין לו.

²⁴¹ **והעשירי אמר על עגלה ערופה איך יכפר בה לעם עוון שלא עשוהו**, כי כבר הקדים בתחלת הענין (דברים כא, א) כי ימצא חלל לא נודע מי הפהו? ²⁴² ואמר: כמו שראוי ליסר האדם על עשותו מה שאין ראוי לעשותו, כן ראוי ליסרו על עזבו לעשות מה שראוי לעשותו. ואלה הנזכרים, אלו היו מעמידים שומרים וסובבים בעיר היה נודע מי הפהו, וכאשר לא עשו כן, התחילו בענש, ולא בשעור דמי הבהמה ההיא בלבד, אף במניעותם מן הזריעה בקצת שדותם.

²⁴³ **והאחד עשר שהיא רואה האמה המחזקת בתורה הזאת דלה ונקלה**. ונאמר: אלו שם לאנשי התורה המלכות התמידה, היו אומרים עליהם הכופרים כי אינם עובדים אליהם כי אם לשמירת תנאונם, וכאשר ידעת שאמרו על איוב, ²⁴⁴ והיו עוד אומרים על נפֶשׁם, כי לא עבדו בעבור שֶׁהִשְׁפִּילָם וְהִזְיָלָם וְלֹא נָתַן לָהֶם מַלְכוּת. וְהַגִּדִיל הַבּוֹרָא אֵלָהּ, וְלֹא הֶאֱמִינוּ, וְנִתְקַיְמָה עֲלֵיהֶם הַטְּעָנָה, וְהִשְׁפִּיל אֵלָהּ, וְלֹא כִפְרוּ בוֹ, וְהִתְחַיֵּב הַדִּין לָהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (תהלים מב, ט) וְלֹא נִסּוּג אַחֲוֹר לִבְנוֹ וְתַט אֶשְׂרֵנוּ מְנִי אֶרְצָה.

²⁴⁵ **והשנים עשר כי לא מצא בתורה גמול ולא ענש בעולם הבא**, אבל מצא בה הגמול העולמי בלבד. ואמר, כבר יחדתי לזה הענין מאמר בפני עצמו הוא המאמר התשיעי, אבאר בו כל מה שצריך אליו בענין זה בעזרת הבורא יתברך.

בערף - פועל פעולה שונה לפי החומר שבא עמו במגע. **מתכת** - מתיכה. **על ההמון** - לכפר על חטאי הציבור. **על דרך היתרון** - מכיוון שרוב חטאיהם בחוץ רצוי יותר שתהיה כפרתם בחוץ (הרב קאפח). **אף** - אלא גם. **במניעותם וכו'** - מקום העריפה נאסר בזריעה ועבודה. **ונקלה** - מבוזה. **אומרים על נפֶשׁם** - הגויים הכופרים אומרים על עצמם. **בעבור** - בגלל. **אלה** - הגויים. **והשפיל אלה** - ישראל.

ביאורים

246 מאמר רביעי - בעבודה ובמרי, והצדק וההכרח

מהדורת אור עציון

כאשר אנו מתבוננים בבריאה, אנו רואים שקיימים מיליארדי כוכבים, ובכדור הארץ יש המוני יצורים. עובדה זו מעוררת את השאלה, מי מרכז הבריאה לצורך נבראו כל הנבראים? כאשר נחקור דבר זה נמצא כי מטרת הבריאה היא: האדם. דבר זה נלמד מהעובדה שבמציאות כל דבר חשוב נמצא באמצע, מוקף בדברים שחשיבותם קטנה ממנו. דוגמה פשוטה לכך היא גרגר החיטה, שהוא המרכיב החשוב ביותר בצמח, כי יעודו קיום והמשכת מין החיטים בעולם, והוא נמצא באמצע הצמח, מוקף סביבו בעלים. וכן בשקד, הגרעין שהוא עיקר השקד, שממנו יצמחו עצים נוספים, מיקומו באמצע וסביבו קליפה השומרת עליו.

247 עיקרון זה מתקיים גם בפירות. גוף הפרי נמצא מבחוץ והגרעין מבפנים, כדי להגן על הגרעין מפני מיקים חיצוניים. וכן החלמון של הביצה, ממנו מתפתח האפרוח, נמצא באמצע. גם לב האדם נמצא באמצע הגוף, מפני שהוא החשוב ביותר, וכן האישון נמצא באמצע העין, מפני שרק על ידו ניתן לראות.

248 על פי עקרון זה יש לבחון את הבריאה כולה. כדור הארץ נמצא באמצע (על פי הידע שהיה בזמנם) וסביבו נמצאים הגלגלים והכוכבים האחרים, אם כן כדור הארץ הוא החשוב ביותר. כאשר נעיין בכדור הארץ, נראה כי היסודות החשובים, העפר והמים, דוממים, בעלי החיים נטולי בינה, ומכאן שהאדם הוא היצור החשוב ביותר, ובעבורו נברא העולם.

249 עניין זה נאמר בישעיה (מה, יב): "אנוכי עשיתי ארץ, ואדם עליה בראתי". התורה מתארת בבריאת העולם את בריאת כל היצורים, ולאחר שנשלמה בריאתם נאמר (בראשית א, כו): "נעשה אדם". חז"ל המשילו זאת לאדם הבונה ארמון, וכשמשלימו, מכניס לתוכו את הבעלים, כך הקב"ה ברא את כל בעלי החיים המשמשים את האדם, ורק אחר כך ברא אותו. נציין כי רבנו נקט כפי הדעה בגמ' (סנהדרין לח, א) שזאת הסיבה שנברא האדם אחרון, אולם בגמרא מובאת דעה נוספת, שהסיבה שנברא האדם אחרון, כדי להסיר את גאוותו, שאפילו יתוש קדמו (הסברים נוספים עיי"ש).

250 א- חכמת האדם

נאמר בתורה שהאדם הוא המיוחד שבכל הברואים הנמצאים בעולם (בראשית א, כח): "ורדו בדגת הים ובעוף השמים", על כן נתן הקב"ה לאדם את יכולת הבחירה, בניגוד לשאר בעלי החיים שאינם בוחרים בין טוב לרע, וציווה אותו לבחור בטוב ולא ברע, כמו שנאמר (דברים ל, יט): "ראה אנוכי נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב... ובחרת בחיים". בבירור שכלי עיוני מתברר, כי היתרון הגדול של האדם על שאר הברואים הוא החכמה, כמו שנאמר (תהילים צד, י): "המלמד אדם דעת". על ידי החכמה שיש באדם הוא זוכר את העבר, יכול לחזות דברים שיקרו בעתיד, קונה שליטה על בעלי החיים אף על פי שהוא חלש מהם, מסוגל להפיק מזון מן האדמה ולהעביר אותו ממקום למקום, לשאוב מים מתחת האדמה, וכל זאת בניגוד לבעלי החיים, שאינם מסוגלים לעשות דברים אלו.

251 על ידי החכמה האדם משכיל לבנות בתים מפוארים, ללבוש בגדים מכובדים ולהכין מאכלים ערבים. החכמה מביאה את האדם להעמיד משטר יציב, המבוסס בכוח צבא ומערכות שלטון מסובכות. חכמת האדם הובילה אותו לידע על הכוכבים והגלגלים - מיקומם, היקפם ועוד. בפרטים אלה רבנו מציג את חכמתם של בני האדם. בדורות האחרונים התפתחה החכמה האנושית בצעדי ענק, אנו עדים להישגים אדירים במדע ובטכנולוגיה. היום ברור יותר מבעבר, שהאדם הוא היצור החכם בעולם, שאין בריה בעולם שניתן להשוותה אליו.

252 המסקנה המתבקשת מיתרון האדם על שאר הבריות שהוא הבריאה המיוחדת בעולם, ולכן רק הוא, צריך להיות מוזהר ומצווה מאת ה', ורק לו ראוי שכר ועונש, כי הוא יסוד העולם, כמו שנאמר (שמואל א' ב, ח-ט): "כי לה' מצוקי ארץ, וישת עליהם תבל רגלי חסידי יסמור...". וכן (משלי י, כה): "וצדיק יסוד עולם".

253 המסקנה ביחס ליתרון האדם איננה נובעת מחמת תחושת עליונות וגאווה, אלא היא מציאות ברורה הצריכה להוביל את האדם לאפיקים חיוביים - קיום תורה ומצוות ועשיית רצון ה'.

המאמר הרביעי - בעבודה והמרי, והצדק וההכרח:

האדם הוא מטרת הבריאה

246 אָמַר יְהוָה בְּן שָׂאוּל, אָמַר הַמַּחְבֵּר: אֲנִי פוֹתַח לַמֶּאֱמָר הַזֶּה הַקְּדָמָה שְׂאֵמַר, שְׂאֵף עַל פִּי שְׂרָאִינוּ הַבְּרֹאִים רַבִּים, אֵין רְאוּי שְׁנֵהֲיָה נְבוּכִים בְּמִכּוֹן מֵהֶם; רְצוּנִי לֹאמֹר: מִי הוּא. כִּי הִנֵּה שְׂעַר טַבְעִי יִתְבָּאֵר לָנוּ בּוֹ מִי הוּא הַמִּכּוֹן בְּכָל הַבְּרֹאִים. וְכֹאשֶׁר נִחְקַר בְּשְׂעַר הַהוּא נִמְצָא הַמִּכּוֹן הוּא הָאָדָם. וְהוּא, כִּי הַמּוֹנֵה וְהַנְּיָה, מְשִׁימִים כָּל דָּבָר נִכְבְּדֹ, בְּאֲמֻצַּע הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֵינֶם נִכְבְּדִים כְּמֹהוּ. וְנִתְחַל מֵהַקְּטָן שֶׁבַּדְּבָרִים וְנֹאמַר: כִּי הַגְּרָגִיר מְמוּצָע בְּתוֹךְ כָּל הָעֲלִיו, וְהוּא שֶׁהַגְּרָגִיר יוֹתֵר נִכְבְּד מֵהֶם, כִּי צְמַח הַצְּמָח וְתִכְוֵנָתוֹ מְמוּנָה. וְכֵן מִה שְׂצוּמָחִים מְמוּנֵי הָאֵילָנוֹת, אִם יִהְיֶה הוּא הַמֶּאֱכָל, יִהְיֶה בְּתוֹךְ הַפְּרִי כְּמוֹ הַשְּׂקֵד, וְאִם יִהְיֶה בְּגֵרְעִינוּ, 247 יִהְיֶה הַגְּרָעִין מְמוּצָע בְּתוֹךְ הַפְּרִי, וְלֹא יִפְנוּ אֶל הַמֶּאֱכָל וְיִעֲזְבוּהוּ חוּצָה לְשִׁמְרוֹ. וְכֵן חֲלֻמוֹן הַבִּיצָה הִיא הַמְּמוּצָע בָּהּ, כִּי מְמוּנָה יִהְיֶה הָאֶפְרוּחַ. וְכֵן לֵב הָאָדָם הוּא מְמוּצָע בְּתוֹךְ חֲזֵהוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִשְׁפָּן הַנְּפֶשׁ וְהַחֵם הַטַּבְעִי. וְכֵן הַרוּחַ הַרוּאָה בְּאֲמֻצַּע הָעֵין, מִפְּנֵי שֶׁהָרְאוּת בּוֹ, 248 וְכֹאשֶׁר רְאוּנוּ הַדָּבָר הַזֶּה נוֹהֵג בְּרַב הַדְּבָרִים, וְרֵאִיתִי הָאֲרֵץ בְּאֲמֻצַּע הַשָּׁמַיִם, וְהַגְּלָגְלִים סוֹבְבִים אוֹתָהּ מִכָּל צִדְדֶיהָ; הַתְּקִים אֲצִלָּנוּ, כִּי הַמִּכּוֹן בְּבְרִיאָה הוּא בְּאֲרֵץ. וְאַחַר כֵּן הִסְתַּפְּלָנוּ בְּכָל חֲלָקֶיהָ, וְרֵאִינוּ הָעֶפֶר וְהַמַּיִם שְׁנֵיהֶם דּוֹמִם, וּמִצְאָנוּ הַבְּהֵמוֹת בְּלִתֵּי מִדְּבָרִים; וְלֹא נִשְׂאָר כִּי אִם הָאָדָם. וְהַתְּבַרֵּר לָנוּ כִּי הוּא הָעֵנָן הַמִּכּוֹן בְּלִי סִפְקָה, 249 וְדָרְשׁנוּ הַסְּפָרִים וּמִצְאָנוּ בָּהֶם מֶאֱמָר הַבּוֹרָא (ישעיה מה, יב): אֲנֹכִי עֲשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בְּרֵאִיתִי. אֲבָל מִתְחַלֵּת הַתּוֹרָה סֵפֶר כָּל הַבְּרֹאִים, וְכֹאשֶׁר הַשְּׁלִימָם אָמַר (בראשית א, כו): עֲתָה נַעֲשֶׂה אָדָם, כְּמִי שְׁבוֹנֵה אֶרְמוֹן וּמִצְיָעוֹ וּמִתְקַנּוֹ, וְאַחַר כֵּן מְבִיא אֵלָיו בְּעֲלִיו. וְכֵינן שֶׁהַקְּדָמְתֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲתַחִיל עֲתָה וְאֶמַר.

א- 250 הוֹדִיעֵנו אֱלֹהֵינוּ עַל יַד נְבִיאָיו, שֶׁהוּא שֵׁם לְאָדָם יִתְרוֹן עַל כָּל בְּרֹאִיו, כְּאֶמְרוֹ (בראשית א, כו): יִתְרוֹן הָאָדָם וְיִרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּגְזֹמֵר. וְכֹאשֶׁר אָמַר בְּמִזְמוֹר (תהלים ח) ה' אֲדַנִּינוּ מִה אֲדִיר שְׁמוֹךְ בְּכָל הָאֲרֵץ, מִתְחַלֵּלוֹ וְעַד סוֹפוֹ. וְשֶׁהוּא נִתֵּן לוֹ יִכְלֵת לְעַבְדוֹ, וְשֵׁם אוֹתָהּ לְפָנָיו וְהַשְּׁלִטוֹ עָלֶיהָ. וְשֵׁם הַבְּחִירָה בְּרִשְׁוֹתוֹ, וְצִוְהוּ שֶׁיִּבְחַר בְּטוֹב, כְּאֲשֶׁר אָמַר (דברים ל, טו): רָאֵה נִתְתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְגוֹמַר, וְאָמַר אַחֲרַי כֵּן (שם): וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים וְגוֹמַר. וְהַעֲמִידוּ לָנוּ עַל הַמֶּאֱמָר הַזֶּה הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים וְקַבְּלֵנוּהוּ. וְאַחַר כֵּן עֵינָנוּ בְּמִלְאֶכֶת הָעֵינָן; בְּמֵה נִתֵּן לָנוּ יִתְרוֹן, וּמִצְאָנוּ יִתְרוֹנוֹ בְּחֻמְהָ אֲשֶׁר נִתְּנָה לוֹ וְלִמְדוֹ אוֹתָהּ, כְּאֲשֶׁר אָמַר (תהלים צד, י): הַקּוֹלֵמֵד אָדָם דַּעַת. וְהוּא בְּה שׁוֹמֵר כָּל דָּבָר שֶׁחֲלָף מֵהַפְּעֻלִים. וְבָה רוּאָה רַב הַנּוֹלָדוֹת אֲשֶׁר תְּבֹאֵנָה. וְבָה הַגִּיעַ לְהַעֲבִיד בְּהֵמוֹת לְעַבְד לוֹ הָאֲרֵץ, וְיִבְיִאוּ לוֹ תְּבוּאָתָהּ. וְבָה הַגִּיעַ לְהוֹצִיא הַמַּיִם מִמַּעַמְקֵי הָאֲרֵץ, עַד שִׁיְהִיו הוֹלְכִים [על] (עז פִּנְיָה. וְעוֹד עֲשֶׂה לוֹ הַגְּלָגְלִים הַשּׁוֹאֲבִים מְמוּנָה מַעַמְקָם. 251 וְבָה הַגִּיעַ לְבָנוֹת הַבָּתִּים הַנִּכְבְּדִים, וְלִלְבַשׁ הַגְּדָדִים הַחֲמוּדוֹת, וְלִתְקַן הַמְּטַעֲמִים הָעֲרָבִים. וְבָה הַגִּיעַ לְנֹהֵג הַחֲלִילִים וְהַמְּחַנּוֹת הַנְּהַגַת הַמְּלָכוֹת וְהַשְּׁלִטוֹן, עַד שֶׁנִּתְקַנּוּ בְּנֵי אָדָם. וְבָה הַגִּיעַ אֶל יְדִיעַת תְּכוֹנַת הַגְּלָגְלִים, וְהַלִּיכַת הַכּוֹכָבִים, וְשַׁעוֹר גְּרַמְיָהִם וּמִרְחֻקֵיהֶם וְשֶׁאֵר עֵינֵיהֶם. וְאִם יִחְשַׁב חוֹשֵׁב, כִּי אֲשֶׁר נִתֵּן לוֹ הַיִּתְרוֹן הוּא דָּבָר זוֹלָת הָאָדָם, יִרְאָנוּ אֵלֶּה הַמַּעֲלוֹת אוֹ קְצָתָם לְזוֹלָתוֹ, וְזֶה מִה שְׁלֹא יִמְצָאָהוּ. 252 וְבִדְיוֹן אִם כֵּן, שִׁיְהִיה הַמְּצוּוֹה הַמְּזַהֵר הַגְּמוּלָה עֲנוּשׁ, כִּי הוּא קְטִיב הָעוֹלָם וּמְכוֹנָתוֹ, כְּמוֹ שְׂאֵמַר (שמואל א' ב, ח): כִּי לַה' מְצוּקֵי אֲרֵץ וְיִשֵּׁת עָלֶיהָם תְּבַל. וְאָמַר (משלי י, כה): וְצַדִּיק יִסוֹד עוֹלָם. 253 וְכֹאשֶׁר הַתְּבוּנָתִי אֵלֶּה הַשְּׁרָשִׁים וְמֵה שְׁמִסְתַּעֲף מֵהֶם, יְדַעְתִּי כִּי מוֹתֵר הָאָדָם, אֵינָנוּ טְעוֹת שְׁנוּפְלָת בְּלָבָנוּ עָלָיו וְלֹא נְטוֹת ה' אֶל הוֹתִירָנוּ, וְלֹא שֶׁהִבְיָאָתָנוּ גְּאוּה, וְלֹא עֲזוֹת שֶׁנִּשְׁטַעַן אוֹתוֹ לְנַפְשָׁנוּ; כִּי אִם אָמַת בְּרוּחָה וְצַדִּיק מְבָאָר, וְלֹא הוֹתִירוֹ הַחֵכֶם אֶל הַדְּבָרִים, כִּי אִם בַּעֲבוּר שְׁשִׁמוֹ מְקוֹם לְמִצְוֹתוֹ וְהִזְהַרְתּוֹ, כְּאֲשֶׁר אָמַר (איוב כח, כח): וַיֹּאמֶר לְאָדָם הֵן יִרְאֵת ה' הִיא חֻמְהָ וְסוֹר מְרַע בִּינָה. וְצָרִיךְ שְׂאָזְכֹר מִה שֶׁדְּקָדְקֵתִי בְּשְׂעַר הַזֶּה מִמֵּה שֶׁהֲצָרָה אֵלָיו.

בְּמִכּוֹן מֵהֶם - המטרה והתכלית. שְׂעַר טַבְעִי - עולם הטבע. הַמּוֹנֵה וְהַנְּיָה - דרך העולם והטבע. נִכְבְּד - חשוב. מְמוּצָע - נמצא באמצע. הַרוּחַ - נפש. אוֹתָהּ - את הבריאה. שְׁחֲלָף מֵהַפְּעֻלִים - זוכר את העבר. הַנּוֹלָדוֹת - המאורעות שיהיו בעתיד. הַגִּיעַ - הצליח. תְּכוֹנַת הַגְּלָגְלִים - תנועת מערכת הכוכבים. וְשַׁעוֹר גְּרַמְיָהִם - שיעור גודל הכוכבים. דָּבָר זוֹלָת - דבר נוסף מלבד האדם. הַמְּצוּוֹה וְכִי - שה' יצווהו על מעשים ויתן לו שכר ועונש על מעשיו. קְטִיב - יסוד, בסיס. נְטוֹת - נטיית הלב.

מאמר רביעי - א' אור ב

ביאורים

254 -ב- גדלות האדם וקטנותו

מהדורת אור עציון

ויש לשאול, איך ניתן לומר שהאדם הוא תכלית הבריאה, ושהוא היצור החשוב והמיוחד בה, כאשר אנו רואים שגופו כל כך חלש ופגיע? התשובה לכך, שאף שהאדם חלש וקטן מימדים, הצד הרוחני והשכלי שלו גדול ועצום. בדעתו משיג האדם בארץ ובכוכבים, והשגתו מגיע עד כדי השגה במידותיו של הקב"ה, כמו שנאמר (תהילים קלט, יד): "נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאוד".

255 ועוד יש לשאול, מדוע שנות חייו של האדם קצרות כל כך, אם הוא תכלית העולם היה ראוי שיחיה לנצח? שאלה זו מבוססת על ההנחה שהעולם הזה הוא תכלית האדם ובו מתמצת מהותו, ואין זה נכון. אחר העולם הזה, הזמני, מגיע העולם הבא, שהוא עולם נצחי. נמצא שהאדם נצחי, והנצח בעולם הבא, כמו שנאמר (תהילים כא, ה): "חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד".

256 ויש לשאול, כיצד מתיישבת עובדת היות האדם הבריאה החשובה ביותר, עם מציאות גופו החלש, הבנוי מדם וליחה - יסודות פחותים, ואין גופו בנוי מהיסוד המושלם של המלאכים והכוכבים (המדע בזמן רס"ג סבר כי הכוכבים בנויים מיסודות אחרים ממה שאנו מכירים בכדור הארץ)? התשובה לכך, אם האדם היה עשוי מיסודות המלאכים הוא היה מלאך, מהותו של האדם נובעת מכך שהוא בנוי בצורה כזו. שאלה זו דומה לשאלה: מדוע השמים לא עשויים מעפר או הארץ לא עשויה מאש? אם השמים והארץ היו עשויים מחומרים אחרים, השמים לא היו שמים והארץ לא הייתה ארץ. כך גם האדם, אם היה עשוי מהיסודות מהם עשויים המלאכים והכוכבים, הוא לא היה אדם אלא מלאך, על כך נאמר (תהילים קד, כד): "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית".

257 ואם נשאל כיצד מציאות החולאים הרבים הבאים על האדם מתיישבת עם עובדת היותו הנברא החשוב ביותר? יש להשיב שיש תועלת בחולאים להכוונת האדם לעבודת ה', לתיקון מעשיו ולסור מחטאיו. וכן הרגשת הקור והחום ופגיעת בעלי החיים המזיקים בו, הכול נועד לעורר את האדם לחזור בתשובה. כדי שיוכל אדם לפחד מפני הדין ולחזור בתשובה, צריך שידע מהו הרגשת כאב. החום בקיץ מאד מפריע לאדם כדי שידע שזהו העונש העתיד על עבירות ויירתע מלעשות אותן, כמו שנאמר (מלאכי ג, יט): "כי הנה היום בא בוער כתנור", וכן (דברים לב, לג): "חמת תנינים יינם".

258 אם נשאל מדוע הכניס הקב"ה את התאוות באדם? נשיב כי הקב"ה הכניס באדם את התאוות לטובתו, כי בלעדי התאוות אין העולם יכול להתקיים. תאוות האכילה ניתנה כדי שבני האדם יאכלו ויזינו את גופם, תאוות המין כי ללא תאוה זו לא בני האדם מתרבים, תאוות הממון גורמת לאדם לעבוד מהזריחה עד השקיעה בשביל לצבור ממון ולחיות חיי מותרות, ועבודה מאומצת זו מביאה להתפתחות העולם, על כך נאמר (משלי יא, כג): "תאוות צדיקים אך טוב. תקוות רשעים עברה", ואם האדם משתמש בתאוות למעשים לא ראויים, נאמר עליו (תהילים י, ג): "כי הלל רשע על תאוות נפשו".

259 יש לשאול: כיצד יתכן שהיצור החשוב בבריאה ייענש בעונש וצער גדולים וממושכים בגיהנום?

260 התשובה לזה, שכנגד העונש החמור קיים שכר גדול ונעימות תמידית בעולם הבא. מציאות השכר והעונש מוכרחת להתקיים, כדי שתהיה עבודה שלימה ויראה אמיתית. על כך אמר דניאל (יב, ב): "אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לזמן קצור".

261 גם ארבע מיתות בית דין נועדו לתקנת האדם. החברה היא יחידה אחת, שלכל אחד מהפרטים שבה יש יכולת להשפיע על האחרים. אם נשאיר בקרבנו את החוטאים, השפעתם על החברה תגרום לקלקולה ולהשחתתה. עניין זה דומה לאדם שיש לו איבר מזהם והרופאים החליטו לכרות אותו, מפני שאם לא כך, עלול האדם למוות מזיהום, תיקון החברה היוצא מהמתת אנשים אלו מופיע בפסוק (דברים יט, כ): "והנשארים ישמעו ויראו".

262 עד כה מנינו שבעה דברים (חלישות האדם, שנות חייו הקצרות, מחלות, קור וחום, תאוות, גיהנום ומיתות בית דין) שנראו תחילה תמוהים, ואחר מחשבה אנו רואים את האמת והחכמה שבקיומם. כך אנו צריכים לבחון ולהסביר את כל מעשי ה', מפני ש"כל ארחות ה' חסד ואמת" (תהילים כה, י').

להצלחת הדר בת רבקה הי"ו

גדלות האדם וקטנותו

ב- 254 ואמר שחשבתיו ואמרתי: איך תהיה הפגנה²⁵⁴ מפל אשר בעולם על האדם, והנה אֶחָנוּ רואים גופו קטן ונבזה? והתִּישַׁבְתִּי בְּזָה וּמְצַאֲתִי, שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁגוּפּוֹ קָטָן, נִפְשׁוֹ רַחֲבָה מֵהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כִּי מִדְעוֹ²⁵⁵ כּוֹלֵל כָּל אֲשֶׁר בָּם, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְדַעַת מַה שֵּׁיֵשׁ לְמַעְלָה מֵהֶם אֲשֶׁר בּוֹ הָיָה עֲמִידָתָם; רוּצָה לֹמַר: הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר (תהלים קצט, יד): נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יַדְעַת מֵאֵד.²⁵⁵ וְחֲשַׁבְתִּי בְעֵינַי יְמֵי חַיּוֹ וְאָמַרְתִּי: לָמָּה לֹא יִחְיֶה תָמִיד? וְהַתְּבַאֵר לִי שֶׁהַבּוֹרָא לֹא נִתָּן לוֹ הַחַיִּים הָאֵלֶּה הַקְּצָרִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲשֶׁר הוּא עוֹלָם הַטָּרֵחַ, אָפוֹ כְּאֲשֶׁר יִסְעִיחוּ יְהוּ לוֹ הַחַיִּים הַתְּמִידִים, כְּאֲשֶׁר אָמַר הַפְּתוּבָה (תהלים כא, ה): חַיִּים שָׁאֵל מִמֶּךָ נָתַתְּ לוֹ וְגוֹמַר. וְכֹאֲשֶׁר אָבְאָר בְּמֵאֲמָר הַתְּשִׁיעִי.²⁵⁶ וְחֲשַׁבְתִּי אִיךָ הִיָּה עִם מוֹתֵר הָאָדָם, בְּנֵי גוֹפּוֹ חַלּוּשׁ, מְרַכֵּב מֵהַדָּם וְהַלְחָה וְשֵׁתֵי הַמְּרֻרוֹת, וְלָמָּה לֹא הָיוּ חֲלָקָיו זְכוֹת מִתְמִידוֹת²⁵⁶? וְהִשִּׁיבֹתִי הַמְּחַשְׁבָה הַזֹּאת וְאָמַרְתִּי: אִם נִרְצָה זֶה, אֲנוּ רוֹצִים שֶׁיִּבְרָא כּוֹכֵב אוֹ מְלָאךָ, כִּי גוֹף הָאָדָם הוּא זֶה הַנִּבְרָא מֵאֵלֶּה הַתַּעֲרׁוּבוֹת, וְהוּא יוֹתֵר זֶה מִכָּל הַרְבָּדִים הָאֲרֻצִּיִּים, וְמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר זֶה מִמֶּנּוּ, הוּא אֶחָד מֵהַשָּׁנִים, אִם מְלָאךָ, אוֹ כּוֹכֵב. וְכִי שִׁיחֲפֹץ לְשׁוֹם גּוֹף הָאָדָם מִחֲלָקִים, אֵינָם חֲלָקָיו, הוּא רוּצָה לְבַטְלוֹ, כְּמִי שֶׁרְצָה שְׁלֹא יִהְיֶה שָׁמַיִם, כִּי אִם מַעֲפֵר, וְשִׁלָּא תִהְיֶה אֶרֶץ כִּי אִם מֵאֵשׁ, שֶׁרְצוֹנוֹ הֵבֵל וְמָה שֶׁאֵינֶנּוּ חֲקָמָה. וְכִּבֵּר אָמַר (תהלים קד, כד): מַה רְבוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כָּל־מַה בְּחֻמְקָה עֲשִׂיתָ וְגוֹמַר.²⁵⁷ וְחֲשַׁבְתִּי עוֹד בְּחָלָקִים הַבָּאִים עֲלָיו וְאָמַרְתִּי: הֲלוֹאִי נִצַּל מֵהֶם, אוֹ נִדְחוּ מֵעָלָיו. וּמְצַאֲתִים טוֹבִים לוֹ; בְּעֵבֹר שֶׁיֵּשׁוּב מִחֲטָאָיו וְיִכְנַע לֹאֲלֵהוּ וְיִתְקַנֵּנוּ עֲנִינָיו, כְּמִוֹ שֶׁאָמַר (איוב לג, יט): וְהוֹכַח בְּמַכְאוֹב עַל מִשְׁכָּבוֹ. וְהִשִּׁבְתִּי עוֹד בְּמִשׁוֹל הַחֹם וְהַקּוֹר, וְהִרְגַּשְׁתוּ בְּאָרֶס זֹחֲלֵי הַעֲפָר, וְהַחַיּוֹת הַמְּזִיקוֹת. וְיַדְעִיתִי כִּי הִרְגַּשְׁתוּ בְּזָה מִתְקַנְתּוֹ, כִּי אִם לֹא הִיָּה מְרַגֵּשׁ בְּצַעַר, לֹא הִיָּה מִפְחַד מַעֲנֵשׁ אֲלֵהוּ. כִּי כְּאֲשֶׁר אָמַר אֱלִי: אֲנִי אֲצַעֲרֶךָ לֹא הִיָּה יוֹדַע מָה הוּא הַצַּעַר. וְשִׁמְחוּ מְרַגֵּשׁ בְּצַעֲרִים הָאֵלֶּה לְבַעֲבוֹר יְכִירִם וְיִהְיֶה לוֹ לְדַמְיוֹן, כְּמִוֹ שֶׁאָמַר בַּחֵם הַגְּדוֹל²⁵⁸ (מלאכי ג, יט): כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בּוֹעֵר כְּתַנּוּר. וְאָמַר בְּדַמּוֹת הַעֵנֶשׁ בְּאָרֶס (דברים לב, ג): חֲמַת תִּנְיָנִים יִינָם.²⁵⁸ וְחֲשַׁבְתִּי בְּאֵלֶּה הַצָּרִים הַמְּרַכְּבִים בוֹ, וְהַתְּאֻוֹת אֲשֶׁר הִרְבָּה מֵהֶם לְרַע לוֹ. וְהַתְּבַאֵר לִי כִּי הַחֶכֶם לֹא הִרְפִּיבָם בוֹ, כִּי אִם לְשׁוֹם כָּל אַחַת מֵהֵנּוּ בְּמִקּוֹמָה בְּשָׂכָל אֲשֶׁר חֲנַנּוּ הָאֱלֹהִים. תְּאֻוֹת הַמְּזוֹן לְהַעֲמִיד הַצּוֹרֵה, וְתְאֻוֹת הַמִּשְׁגָּל לְהַעֲמִיד תְּמוֹנָתוֹ.²⁵⁹ וְיַתְעַסֵּק בְּכָל כְּפֵי שֶׁבְּאֵר לוֹ וְהַתִּירוֹ. וְאִם הוּא מִתְעַסֵּק בוֹ מִצַּד הַתֵּתֵר, יִהְיֶה מְשַׁבַּח, וּמִתְעַסֵּק בוֹ מִן הָאֶסּוּר, יִהְיֶה מְגַנֵּה, כְּמִוֹ שֶׁאָמַר (משלי יא, כג): תְּאֻוֹת צַדִּיקִים אֶף טוֹב תִּקְוֹת רְשָׁעִים עֲבָרָה, וְאָמַר (תהלים י, ג): כִּי הֵלֵל רְשָׁע עַל תְּאֻוֹת נִפְשׁוֹ.²⁵⁹ וְחֲשַׁבְתִּי: אִיךָ יַעֲדֵת לוֹ הַצַּעַר הַמְּכַאֵב וְהַתְּמַדָּה בְּאֵשׁ.²⁶⁰ וְנִרְאִיתִי כִּי לְעַמֵּת זֶה הַנְּעִימוֹת הַתְּמִידִית וְהַתְּמַדָּה בְּגִמּוּל, וְאִם לֹא יִהְיֶה שִׁנְיָנִים כֵּן, לֹא יִקְוֶה תִּקְוָה גְּמוּרָה, וְלֹא יִירָא יִרְאָה גְּמוּרָה, וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר (דניאל יב, ג): אֵלֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם.²⁶¹ וְחֲשַׁבְתִּי שֶׁהוּא קֹדֶם זֶה צָוָה עָלָיו בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַמִּית אוֹתוֹ בְּאֶפְנֵי אֲרֻבְעָה מִיתוֹת. הַתְּבַאֵר לִי כִּי זֶה לְתַקְנָתוֹ, וְאֵינֶנּוּ יוֹצֵאָה חוּץ לְשִׁכְלִי; כִּי הַשִּׁכְלִי שֶׁהוּא רוּאָה כִּי אָדָם הָאֶחָד פְּשִׁיפְסָד אֶחָד מִנְתַּחְתָּיו, בְּחָלֵי אוֹ בְּאָרֶס, שֶׁפְּרִיתָתוֹ תִּקְנָה בְּעֵבֹר הַצֵּלָת שֶׁאָר גּוֹפּוֹ, כֵּן רוּאָה מִן הַמְּדַבְּרִים, כִּי הַמִּית מִי שֶׁנִּשְׁחַח מֵהֶם וְהִשְׁחִית בְּאָרֶץ תִּקְנָה בְּעֵבֹר שֶׁיִּצְלַל שֶׁאָר הַמִּין, כְּמִוֹ שֶׁאָמַר (דברים יט, ג): וְהַנְּשָׂאֲרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ.²⁶² וְאַחַר אֲשֶׁר סִפְרָתִי אֵלֶּה הַשְּׁבָעָה שְׁעָרִים מִשְׁעַר הַצֵּדֵק בְּצוּי הָאָדָם הַזֶּה, אָמַר, וְכֵן כָּל מַה שֶׁנִּדְמָה לְמֵאִמּוֹן מִמָּה שֶׁדּוּמָה לָהֶם, רְאוּי שֶׁיִּחְשַׁב בוֹ הַטּוֹב, כִּי בְלִי סֶפֶק יִמְצָא לוֹ פְּנִים מִן הַחֲקָמָה, כְּמִוֹ שֶׁאָמַר (תהלים כה, י): כָּל אֲרָחוֹת ה' חֶסֶד וְאֶמֶת וְגו'.

הַפְּתוּבָה - המטרה. כִּי מִדְעוֹ - ידיעתו והבנתו. אֶף - אלא. זְכוֹת מִתְמִידוֹת - שיהיו איבריו זכים, רוחניים יותר, ומציאותו נצחית. וְחֲשַׁבְתִּי - והקשתי. נִדְחוּ - התרחקו. בַּחֵם הַגְּדוֹל - מוזכר כאחד מהעונשים לרשעים. הַצּוֹרֵה - לקיים חיותו. תְּמוֹנָתוֹ - חילופיו, כלומר להעמיד את הדורות הבאים. עֲבָרָה - כעס הבורא. אִיךָ - איך ייתכן למעלת האדם. לֹא יִקְוֶה וְכו' - הציפייה לשכר לא תהיה שלמה. פְּנִים - צדדים.

ביאורים

263 -ג- הבחירה החופשית

מהדורת אור עציון

כאשר הקב"ה מצווה על אדם לעשות מעשה מסוים או להימנע מלעשות מעשה מסוים, בוודאי שיש לאדם את היכולת לקיים את הציווי או לעבור עליו. דבר זה מתחייב מן השכל ומן הכתובים. מן השכל - הקב"ה לא היה מחייב את האדם במצוות מבלי שניתנו לו הכוחות והיכולת לקיימן.

264 מן הכתובים (מיכה ו, ג): "עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה ביי". בפסוק זה טוען הקב"ה כנגד עם ישראל, מדוע אינכם מקיימים את המצוות אף שהקב"ה השפיע עליכם הטובות, ובמצב זה אין מניעה שתקיימו את כל התורה, שהרי לא הותש כוחכם. הרי שלאדם יש כוח לשמור את התורה. וכן (ישעיה מ, לא): "וקווי ה' יחליפו כח" ובפסוק שאחריו נאמר (ישעיה מא, א): "החרישו אלי איים ולאומים יחליפו כח", ונאמר עוד (מיכה ב, א): "באור בוקר יעשוהו, כי יש לאל ידם", מפסוקים אלו מוכח שלאדם ניתן הכח לבחור לעשות את ציווי ה' או להמנע ממנו.

265 רבנו מעלה שלוש אפשרויות בנוגע לבחירה של האדם, ושולל שתיים מהן. לכאורה הבחירה של האדם יכולה להיות בשלושה זמנים ביחס לשעת המעשה עצמו:

א. הבחירה והעשייה נוצרות בו זמנית. אם הבחירה והעשייה נוצרות בו בזמן, הרי שהעשייה אינה תוצאה של בחירה, אלא הבחירה גורמת לעשייה והעשייה גורמת לבחירה בו בזמן, או לחילופין הן אינן משפיעות זו על זו. באפשרות זו יש סתירה לוגית, ולכן רבנו דוחה אותה.

ב. הבחירה אחר הפעולה. כלומר, האדם מבצע את המעשה ללא בחירה, כלומר בגלל הכרח, ולאחר שעשה את המעשה, ניתנת בידו היכולת לבחור האם לעשות מעשה זה או לא. בחירה כזו מביאה לכך שהאדם משנה את העבר, דבר שלא ייתכן.

ג. הבחירה לפני הפעולה. זו הבחירה המוכרת לכל, שבתחילה בוחר האדם מה לעשות ואח"כ מבצע. אחר ששללנו את שתי האפשרויות הקודמות, השכל מחייב שזוהי המציאות ביחס לבחירה.

266 רבנו מבאר את ההבדל בין מושג הבחירה אצל האדם לבחירה אצל הבורא. האדם תמיד בוחר בין שתי אפשרויות של עשייה, לכן כאשר האדם בוחר לעשות מעשה מסוים, עשייה זו נקראת: "פעולה", וגם כאשר הוא בוחר להימנע מעשייה, הוא בוחר ב"פעולה". למשל אם האדם בוחר שלא לכתוב על חברו, הרי הוא בוחר להתרצות לו, וכן אדם הבוחר שלא להתאכזר הרי שהוא בוחר לרחם, וכך בכל הרגשות והמעשים. לעומת זאת אצל הבורא, הבחירה אינה בין שתי אפשרויות נתונות, כי אם בין יצירת דבר מסוים לאי יצירתו. לסיכום: האדם בוחר מה לעשות בין אפשרויות נתונות, ואין בידו אפשרות לבחור שלא לעשות, ואילו הבורא יכול לבחור בין עשייה ואי עשייה.

267 כעת ניתן להבין את מה שהתורה אומרת (ויקרא יח, ל): "ושמרתם את משמרת, לבלתי עשות מחוקות התועבות אשר נעשו לפניכם", התורה מצווה אותנו לשמור את המצוות, שכי אם נבחר שלא לעשותן, הרי אנו בוחרים לעשות את התועבות. שאין מצב של ריק, אי עשיית תורה ואי עשיית תועבות, כי אם אין אנו עולים כלפי מעלה, הרי אנו יורדים מטה, וכן נאמר בתהילים (ק"ט, ג): "אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו".

268 כמו כן צריך להבהיר כי כל מעשי האדם נובעים מבחירה ורצון, אין מציאות שהאדם עושה מעשים ללא כוונה ורצון. גם כאשר האדם עובר עבירה בשגגה, אין המשמעות שהוא עשה מעשה ללא רצון, אלא שהוא רצה לעשות מעשה אלא שטעה ונעלם ממנו גורם האיסור. למשל, ההורג אדם בשוגג, בחר לכרות העץ אלא שלא נזהר בהשלכות מעשיו והגרזן עף והרג אדם. כך גם המקושש עצים בשבת, הוא בוחר לקושש עצים, אלא ששכח שאותו היום שבת.

לעילוי נשמת ציון דוד בן לטיפה ז"ל
לעילוי נשמת אברהם הרוש בן חנה ז"ל

לאדם ניתנה יכולת לקיים המצוות

ג- 263 ואחר שבארתי: איך תהיה העמידה על השערים האלה מאופני ה' הצדק, אמר, וממה שהוא נאות ל' צדק הבורא וחקלתו על האדם הזה, שנתן לו כח ויכלת לעשות מה שצוהו בו, ולהמנע ממה שהזהירו ממנו. וזה מבאר בשכל, ובפתיח. בשכל, שהחכם לא צוה אדם מה שאין ביכלתו, ולא מה שלא יהו. מעשוהו. 264 ובפתיח, כמו שאמר (מיכה ו, ג): עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה ביי. ועוד אמר (ישעיה מ, לא; מא, א): וקווי ה' יחליפו כח... החרישו אלי איים ולאומים יחליפו כח. ואמר עוד (מיכה ב, א): באור הבקר יעשוהו כי יש לאל ידם. 265 ונראיתי כי היכלת ראויה שתהיה קדם הפעל, עד שיתן ל' אדם הפעל והעזיבה על התמורה. כי אם היתה שוה עם הפעל, היה כל אחד מהם סבה לאחר, או לא יהיה אהד מהם סבה לאחר. ואלו היתה אחר הפעל, היה אדם יכול להשיב, מה שעשה קדם וזה הכל, ואשר לפניו הכל. וכבר התחייב שתהיה יכלת האדם קדם פעלו, כדי שישלם לו בה להגיע אל מצות אלהיו. 266 ואראה לבאר כי פאשר עשות האדם את הדבר הוא פעל, כן עזיבתו אותו הוא פעל גם כן. כי לא עזב אותו כי אם לעשות הפכו. ואינה פעזיבת הבורא יתברך לברא הדברים אשר ברא, שאינה פעל; כי הבורא כפעזבו לברא הגשמים ומה שיש בהם, לא היה הפך לגשמים ההם. 267 אבל האדם כיון שפעלו המקרים, הוא עוזב דבר, שיתברך לפעל הפכו, ואם לא יאהב, ישנא, ואם לא ירצה, יקעס, ולא תמצא לו מעלה ביניהם. וכן הפתוח אומר (ויקרא יח, ל): ושמרתם את משמרת, לבלתי עשות מחוקות התועבות אשר נעשו לפניכם. ואמר עוד (תהלים ק"ט, ג): אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. 268 וצריך שאבאר, שהאדם לא יעשה דבר עד שיהיה בוחר לעשותו, כי לא יתכן לעשות, מה שאין לו בחירה, ולא מי שאיננו בוחר. וזה שאנחנו רואים התורה שאינה מחייבת בענין מי שחטא בשגגה, לא בעבור שאיננו בוחר אבל בעבור שלא ידע העלה והסבה בזה, כאמרנו בהורג נפש בשגגה, שהוא מזיד בכרות העץ ובוחר, אבל שנגג להשמר. ובמחלת שבת שהוא מזיד לקושש עצים, אבל שכח שהוא יום שבת.

מאופני - מדרכי. נאות - מתאים. שלא - עיף מדי. יש לאל - בכוחם. היכלת - הבחירה החופשית. שיתן וכו' - הבחירה מאפשרת או לעשות או להימנע מעשייה. כפעזבו - כשנמנע. ובוחר - הוא בוחר לעשות כן. מעלה ביניהם - מדרגה ממוצעת בין החיוב לשלילה. אבל - אלא. ובוחר - הוא בוחר לעשות כן.

ביאורים

269 -ד- הוכחות לקיום הבחירה החופשית

לקיום הבחירה החופשית יש הוכחות מכמה אופנים, מוחש, מושכל, כתובים ומסורת.

מן המוחש - כל אדם מרגיש שהוא יכול לעשות מה שיבחר, אם ירצה לשתוק ושתוק, ואם ירצה לדבר ויכל לדבר. אם ירצה ללכת כך יהיה, וכך אם ירצה לשבת. בני האדם לא מרגישים שיש כוח חיצוני המונע מהם לעשות את הדבר בו הם בוחרים.

270 מן המושכל - במאמר ראשון הוכחנו שלא יכול להיות שלפעולה אחת יהיו שני פועלים. רבנו הוכיח זאת שם כנגד הדעה שיש שני בוראים לעולם. הוא העלה כמה קושיות כנגד דעה זו, למשל: כיצד שני בוראים בראו יחד את העולם, אם אחד עשה את כל העולם, להרי שהשני אינו בורא. אם נאמר שכל אחד ברא רק חצי עולם, אזי אף אחד מהם לא ברא את העולם בשלמותו, ויש לו שליטה רק על חצי עולם השייך לו. רבנו הביא עוד קושיות רבות על מנת לסתור דעה זו. ומכאן נחזור לנושא שלנו, אם הקב"ה מכריח את האדם לעשות פעולה, הרי ששניהם עושים פעולה אחת, ודבר זה כבר הוכחנו שלא יתכן. ועוד, התורה ציוותה את עם ישראל לקיים מצוות עשה ולא תעשה, לא יתכן לצוות אדם לעשות או לא לעשות מעשה, כאשר הדבר לא תלוי בו, ולתת לו על כך שכר או עונש.

271 וכן, אם מעשי בני האדם מוכרחים כל בני האדם, רשעים וצדיקים, זכאים לשכר טוב, מפני שעשו את רצון הבורא, שהרי לא הייתה להם בחירה. על פי זה, צדיק ורשע צריכים לקבל את אותו השכר, דבר זה דומה לאדם המעסיק שני פועלים, אחד בבניה ואחד בהריסה, שניהם מקבלים שכר, אף שהאחד בנה והשני הרס, מפני שעשו מה שצוו לעשות. וכן אם באמת הבחירה החופשית לא קיימת, אדם רשע יכול לטעון שהוא רצה להיות צדיק אך הוא לא יכול, מפני שהבורא הכריח אותו לעבור עבירות, ואין בכוחו לגבור על הבורא.

272 מן התורה- התורה כתבה שלכל אחד יש את יכולת הבחירה בין הדרך הישרה לדרך הרעה, וציוותה: "ובחרת בחיים" (דברים לט, ל), וכן נאמר במלאכי (א, ט): "מידכם הייתה זאת לכם הישא מכם פנים, כלומר אומר הנביא שהקב"ה לא יקבל את הקרבנות והתפילות של ישראל בגלל מעשיהם הרעים, הרי שהבחירה בידם. וכן הקב"ה מדגיש שאין לו שום קשר לחטאים של בני האדם: "הוי בנים סוררים נאום ה', לעשות עצה ולא מני, ולנסוך מטיכה ולא רוחי, למען ספות חטאת על חטאת" (ישעיה ל, א), וכן בירמיה (כג, כא): "לא שלחתי את הנביאים והם רצו, לא דברתי אליהם והם ניבאו", כלומר הקב"ה לא שלח את נביאי השקר, אלא הם אומרים הכול מעצמם ובני ישראל מאמינים להם.

273 מן המסורת- ישנה אמרה ידועה, הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב), הקב"ה הותיר לאדם את יכולת הבחירה אם הוא רוצה ללכת בדרכי ה' או לא, כמו שנאמר (דברים י, יב): "ועתה ישראל מה ה' אלהיך דורש מעימך, כי אם ליראה את ה' אלהיך, ללכת בכל דרכיו ולאבהב אתו". כנגד הטענה שאין בחירה חופשית, יחזקאל אומר שלוש פעמים שאין ההכרח: "החפץ אחפץ במות רשע" (יחזקאל יח, כג), "כי לא אחפץ במות המת" (יחזקאל יח, לב), "אמר אליהם חי אני נאום ה' אלהים אם אחפץ במות רשע" (יחזקאל לג, יא).

לב הדברים

האם תמיד האדם באמת בוחר

גם אם נקבל את זה שיש בחירה, אנו עוד צפויים לשמוע הסברים שונים מדוע הבחירה מצומצמת בהרבה ממה שאנחנו חושבים. יהיו שיגידו שמבחינה ביולוגית כימיקלים שונים במוח משפיעים על החלטותינו רבות. אחרים ידגישו שמבחינה פסיכולוגית הרבה החלטות נובעות מהתת מודע, מתורשה ומדפוסים חשיבה שהסביבה בנתה בנו. טענות כאלו קיימות לרוב, והן לפעמים מחלישות אנשים ביחס לכוחם לבחור, להשתנות ולצמוח. מובן שבטענות אלו קיים גם צד של אמת, אולם צדדים אלו באישיותנו הם שוליים. אם ניתן קצת אמון ברגשות שלנו, נבין שלא לחינם עשה הקב"ה שנגרש שהכול תלוי בבחירתנו. בפסוקים רבים מדגיש הקב"ה את מרכזיותה של הבחירה. הוא רוצה לומר לנו שבאמת בה הכול טמון. החלק של חיינו שבו אנחנו בוחרים, ולא משנה מה האחוזים המדויקים שלו, הוא עיקר חיינו. שם יהיו כל החוויות שלנו. הוא החלק המשמעותי של האישיות שלנו, של מי אנחנו באמת. הוא החלק הרלוונטי שבו אחרים רואים אותנו באמת. בחלק הבחירה נמצאות הציפיות של ה' מאתנו, ועל פיו ייקבעו כל שאר העניינים של חיינו. בסוף מבינים שבאמת בכוחנו לשנות הכול. כל חיינו יקבעו על פי בחירותינו. הבחירה היא הכוח של האדם, ומיצוי הפוטנציאל שלו תלוי בה בלבד.

לעילוי נשמת רבי אליהו דדון ז"ל

ראיות לבחירה החופשית

ד- 269 ואמר אחר הדיברים האלה, כי הבורא אין לו שום הנהגה ° במעשי בני אדם, ואיננו מכריחם לעבודה ולא למרי°. ויש לי אל זה ראיות מדרף המוחש ° ומדרף השכל וממה שבכתב ושבקבלה. מדרף המוחש, שמצאתי האדם שוער ° בנפשו, שיוכל לדבר, ויוכל לשאת, ויוכל לתפש, ויוכל להניח, ואיננו שוער בכח אחר שימנעוהו מחפצו ° כלל. אין הדבר כי אם שהוא מנהיג טבעו בשכלו, ואם יעשה כן יהיה משכיל, ואם לא יהיה סכל. 270 ומן המשכל כי הראיות כבר נתקיימה במה שקדם ° על הפסד היות פעל אחד משני פועלים. ומי שחשב שהבורא מכריח את עבדו על דבר, כבר שם הפעל האחד לשניהם יחד. ועוד שאם היה מכריחו, לא היה ענין לצויו והזרתו אותו. ועוד אם היה מכריחו על פעל, לא היה נכון לענשו עליו. 271 ועוד שאם היו בני אדם מכריחים, היה הגמול ° ראוי למאמין ולכופר יחד, מפני שכל אחד מהם עשה מה שצוה לו לעשותו. כמו שאם היה חכם משים אחד משני אפנים לבנות והשני להרס, חיב לתת שכר שניהם. ועוד שאם היה האדם מכריח היתה לו טענה, כי ידע כי האדם לא יוכל לנצח יכלת בוראו, וכאשר יתנצל לפניו הכופר שאיננו יכול להאמין בו, מן הדין שיהיה צדיק ° במאמרו, והתנצלותו מקבלת. 272 ומן הכתוב כמו שהקדמנו תחלה (דברים ל, ט): ובחרת בחיים. ומה שבא בחוטאים (מלאכי א, ט): מיידכם היתה זאת הישא מכם פנים וגומר. ומה שבאר שהוא נקי מחטאים, באמרו (ישעיה ל, א): הוי בנים סוררים נאם ה' לעשות עצה ולא מני°. ומה שבאר מהנקותו ממעשה הכוזבים, באמרו (ירמיה כג, כא): לא שלחתי את הנביאים והם רצו וגומר. 273 וממה שיש בקבלה בדברי רבותינו: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנגמרו (דברים י, א): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה וגומר (ברכות לג, א), ואף על פי שלא נשאר אחר אלה הבאורים דבר שיבקש °, הכחיש הבורא ההכרח ° בשלשה שרשים. הראשון בתמה, ששם בני אדם לתמה על הענין הזה, באמרו (יחזקאל יח, כג): החפץ אחפץ במות הרשע נאם ה' אלהים הולא וגומר. והשני בקימו שזה הדבר לא יהיה, באמרו (שם, לב): כי לא אחפץ במות המת נאם ה' אלהים וגומר. והשלישי שנשבע על זה, באמרו (שם, לג, יא) אמר אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפץ במות הרשע וגו', וסבב הענין מכל צד וזרו עליו.

הנהגה - פעולה והשפעה. למרי - לאי עשיית רצון ה'. המוחש - המושג בעזרת החושים. שוער - משער, מרגיש. מחפצו - מרצונו. שקדם - שהתבאר מקודם. הגמול - השכר. צדיק - צודק. מני - ממני. שיבקש - לא נותרו ספק ושאלה. ההכרח - היות האדם מוכרח במעשיו.

ביאורים

²⁷⁴ מדוע הקב"ה לא מונע את הרשע?

השאלה העולה מכאן היא, אם הקב"ה לא רוצה שהרשע יעבור עבירות, מדוע הוא לא מונע אותו מלפעול פעולות של רשע, הרי לא יתכן שיהיה בעולם משהו נגד רצונו של הקב"ה? ²⁷⁵ שאלה זו נובעת מהשוואה לא נכונה בין האדם לבורא. כאשר יש דבר הפוגע באדם ומפריע לו, אין הוא רוצה בקיומו, אם היה בכוחו היה מסלקו. דברים אלו לא נכונים ביחס לקב"ה, כי אין דבר בעולם היכול לפגוע בו. איסורו של הקב"ה על דברים מסוימים אינו משום שזה פוגע בו, אלא רק בשביל האדם החוטא עצמו, מפני שהחטאים פוגמים בו. לכן אין הקב"ה מונע מהאדם לחטוא, כי אין במעשי האדם כל פגיעה בו. מה שהקב"ה אמר שהעבירות מתועבות מלפניו זה רק בשבילנו, כמו שנאמר (ירמיה ז, ט): "האוני אתם מכעיסים נאום ה' הלא למען בושתי פניהם".

²⁷⁶ ידיעה ובחירה

ועוד יש לשאול, אם הקב"ה יודע את כל העתיד, איך יכולה להיות לבני האדם בחירה, שהרי אם הקב"ה יודע שעתידי האדם לחטוא, הרי האדם מוכרח לעשות זאת?

²⁷⁷ דבר זה אינו נכון. אם ידיעתו של הקב"ה היא סיבה לעשיית הפעולה ע"י האדם ויש קשר בין ביניהם המעשה צריך להיות קיים מתחילת הבריאה (כמו הידיעה) ולא באותו הזמן שהוא נעשה מפני שהידיעה של הקב"ה היא נצחית, והייתה מתחילת הבריאה. ומכך שהמעשה נעשה בתוך הזמן ולא מראשית הבריאה, ברור שידיעתו של הקב"ה היא לא הגורם למעשה. המעשה נעשה על ידי אדם, הקב"ה יודע את המעשה שנעשה אך אינו גורם לו.

²⁷⁸ ואם נשאל אם הקב"ה יודע שהאדם ידבר, האם יכול להיות שהוא ישתוק? גם כאן השואל טעה, מפני שאם האדם ישתוק אז הקב"ה יודע מתחילה שהוא ישתוק, מפני שהקב"ה יודע את ההחלטה הסופית של האדם לאחר כל ההתלבטויות, וכך אם האדם מדבר, הקב"ה ידע שהוא עתיד לדבר. כמו שנאמר: "ה' יודע מחשבות אדם" (תהילים צ"ד, י"א), וכן (דברים לא, כא): "כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום".

לב הדברים

הדימוי שלנו על אלוהים

לכל אחד מאתנו יש בראש איזה דימוי על אלוהים, וזה בסדר. הרי כל אחד מבין בדרך כלשהי את המושג אלוהים. גם המאמין וגם האתאיסט צריכים להבין את המושג כדי שיוכלו להגיד אם הם מאמינים בו או לא. כמובן, אף אחד מאתנו לא מדמיין את אלוהים באופן מדויק, שהרי איננו יכולים להשיג אותו. אולם, המחשבות שעולות לאדם בראש על אלוהים הן חשובות מאוד, ומועילות מאוד, כי הן עוזרות לו כביכול 'לגעת' באלוהים, ולבנות עמו קשר חי. התנאי היחיד הוא שייחור ויזכור שזו אינה 'כל התמונה'. זו רק התמונה בשבילו, שדרכה ה' מתגלה אליו. לכל אחד יש דמות כזאת, וההבדל בין האנשים הוא ברמת הדיוק של אותה הדמות. שניים יכולים להאמין באלוהים, כשהאחד מדמיין לעצמו א-ל אימנתי ועצמתי, מלא דרישות וחובות, ולעומתו השני תמיד רואה לפניו א-ל מלא הוד ואהבה, שמחה וטוב, א-ל שכל כוונותיו הן לבביות, ושאין מתוק יותר מההתמסרות לציוויו (אפילו הקשים). גם הוא יודע שהקב"ה עצמתי ותקיף, אך לא אלה הצדדים שהוא שם במרכז. חשיבות רבה טמונה בדימוי מדויק וחיובי ככל האפשר על אלוהים. בתורה כתב ה' על עצמו הרבה כינויים ותיאורים, וזו בדיוק המטרה שלהם - לעזור לנו לראות אותו מולנו - עד כמה שהשגתנו מגעת. רס"ג בוחר ללשט איתנו עוד קצת את המבט שלנו על אלוהים, כשמטרתו להתמודד עם שאלה אמונית שהתעוררה כאן. השאלה האמונית שלנו, מסביר רס"ג, היא מנזקיו של איזה דימוי לא נכון שבנינו לעצמנו על אלוהים. אחוז גדול של שאלות אמוניות, קשיים בעבודת ה', משברים אישיים ובעיות שונות נובעים מדימוי לא טוב מספיק שבנינו לעצמנו על אלוהים. ככול שנקדיש יותר זמן להיכרות נכונה עם ה', נלמד עליו ונתקרב אליו יותר ויותר, כך כל מחשבותינו וכל המפגשים שלנו אתו ישתנו לאין ערוך.

לעילוי נשחת רבי אליהו לבית בן דוד ויוסף ז"ל

שאלות על
הבחירה
החופשית

²⁷⁴ ואחר הבאור הזה אביא אחריו שלש שאלות ואמר, אולי יאמר אומר: כשהבורא נקי מרצותו בחטא החוטא, איך יתכן להיות בעולמו מה שאינו רוצה בו? ²⁷⁵ והתשובה בזה קרובה, והוא, שהמרחק אצלנו שניניח החכם ברשותו דבר שלא ירצהו, הוא באדם. כי האדם הוא מואס הדבר אשר יזיקהו, וא-להינו יתברך לא מאס הדברים האלה בעבור עצמו, כי לא יתכן שישגיהו מקרה מהמקרים, אבל מאסם בעבורנו, מפני שהם מזיקים אותנו. כי אם נחטא בו ולא נודה במה שאנו חיבים לו נספלו, ואם נחטא קצתנו על קצתנו נאבד נפשותינו והוננו. וכןן שהדבר גלוי פן, איננו רחוק שיהיה בעולמו מה שנמאסהו אנחנו, ומה שבאר לנו שהוא נמאס אצלו, לנו על דרך החמלה. וכבר באר זה בכתוב באמרו (ירמיה ז, ט): האתי הם מכעסים נאם ה' הלא אתם וגומר. ²⁷⁶ ואולי יאמר עוד, כשהוא יודע מה שיהיה קדם היותו, כבר ידע שהאדם עתיד למרותו, ואי אפשר שלא ימרהו האדם כדי שתשלים ידיעתו. ²⁷⁷ וגלות הספק הזה יותר באור מן הראשון. והוא שאומר, אין לו ראייה שידיעת הבורא את הדברים הם סבת היותם, אבל זה מאמר שסבר אותו או הזיד בו. ובאור הפסד זה, שאם היתה ידיעת הבורא את הדבר סבה להיותו, היו הדברים קדמונים, מפני שידיעתו אותם קדמונית לא סרו, מפני שלא סרו יודע אותם. אבל נחשב שהוא יודע הדברים על אמתת היותם, ומה שיש מהם ממה שיחדשהו הוא כבר ידע שיחדשהו, ומה שיש מהם מה שיבחרהו האדם, כבר ידע שהאדם יבחרהו. ²⁷⁸ ואם יאמר, וכאשר ידע הבורא שהאדם עתיד לדבר, היתכן שיחריש או שישתק? נאמר בלשון צח, כי האדם אלו היה שישתק תמונה שיידבר, היינו משימים בעקר המאמר, כי הבורא ידע שהאדם עתיד לשתק, ולא היה נכון שנשים שהוא ידע שהאדם עתיד לדבר, כי הוא ידע העולה מפעל האדם הנופל אחר כל מחשבה והקדמה ואחור, והוא בעצמו אשר ידעו, וכמו שאמר (תהלים צד, יא): ה' ידע מחשבות אדם; (דברים לא, כא): כי ידעתי את יצרו.

שהמרחק - לא מסתבר. נספלו - נהיה חסרי שכל. נחטא קצתנו וכו' - אדם שפוגע בחברו. הוננו - ממוננו. החמלה - ה' חומל עלינו שנהיה כך. שתשלים - ידיעת ה' תהיה שלמה. באור - מבואר. קדמונים - מוחלטים מאז ומעולם (מהבריאה).

ביאורים

279 -ה- ההגיון בנתינת המצוות לצדיק ולרשע

מהדורת אור עציון

יש שואלים, מדוע ה' טורח לצוות את הצדיקים לעשות מצוות, הרי ברור שהם יעשו את רצון ה'? רבנו מביא לכך ארבע סיבות:

²⁸⁰ **סיבה ראשונה** - הצדיק צריך לדעת מה הקב"ה רוצה שיעשה, וללא הציווי, איך ידע מה לעשות ומה לא לעשות?

סיבה שנייה - ידוע שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, כדי להביא את הצדיק אל השכר המושלם, הקב"ה מצווה אותו.

²⁸¹ **סיבה שלישית** - אם הקב"ה נותן שכר לאדם על מעשים שלא צווה לעשות, אפשר שיענישו על דברים ללא ציווי, ואין זה הגיוני, שהרי האדם לא יכול לנחש מהם איסוריו של הקב"ה. **סיבה רביעית** - הנביא חוזר על הציווי, אף על פי שהצדיק יכול לדעת זאת בעצמו, מפני שעל ידי אזהרה וציווי הנביא, הוא ישמור טוב יותר על המצוות, כמו שנאמר (יחזקאל ג, כא): "ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי חטא וזהו לא חטא חיו יחיה כי נזהר".

²⁸² ועדיין יש לשאול, מה העניין באזהרת הרשעים, הרי ברור שלא יעשו את מה שצווה, אם כן ציווי זה לשווא? על כך יש שש תשובות.

²⁸³ **תשובה ראשונה** - אם הקב"ה לא היה מודיע לכופרים את המצוות, היו יכולים לטעון שאם היו יודעים את המצוות, היו מקיימים אותן.

תשובה שנייה - אם לא היו מודיעים את המצוות, הרי שקבלת השכר והעונש הייתה על פי ידיעתו של ה' את האדם ולא על פי מעשיו. יוצא מכאן שהצדיקים היו בגן עדן ללא עשיית מצוות, והרשעים בגיהנום ללא עשיית העבירות, ודבר זה לא יתכן.

תשובה שלישית - כשם שהקב"ה נתן לאדם לכל בני האדם, צדיקים ורשעים, את היכולת לשפוט בין טוב לרע על ידי החושים והשכל, כך ראוי שיתן לכל בני האדם הדרכה נבואית.

²⁸⁴ **תשובה רביעית** - אין להתבונן על ערכו של הציווי לפי ביצועו על ידי המצווה. כאשר אדם מצווה את חברו לעשות רע, הרי הוא נקרא רע אף על פי שחברו לא עשה את ציוויו, וכן המצווה את חברו לעשות טוב נקרא טוב, אף על פי שחברו בחר שלא לעשות טוב. כך כאשר הקב"ה שולח לרשעים מצוות על ידן יוכלו לזכות בטוב, הרי זה טוב, אף על פי שיתכן שהרשע לא יעשה את המצוות. אם נאמר שהטוב הוא רק כאשר המצווה עושה את אשר צווה, נגיע לאבסורד בו נצדיק רשע המשכנע את חברו לעשות פשע, ולא נצדיק את הצדיק המצווה לעשות טוב אם לא שומעים לו, ואם נאמר כך הפכנו את הרע לטוב ואת הטוב לרע.

²⁸⁵ **תשובה חמישית** - כשם שהקב"ה השווה את כוחות הגוף והשכל של הצדיק לכוחותיו של הרשע, כך צריך להשוות ביניהם בעניין הרוחני ולצוות את כולם באותם ציוויים.

תשובה שישית - כשאומרים שבפעולה מסוימת אין תועלת, הכוונה שאף אחד לא נהנה מאותה פעולה. בציווי ה' לרשעים יש תועלת, כי גם אם הרשעים בחרו שלא לעשות את ציווי ה', הרי אנשים רבים לוקחים מכך לקח ולומדים מוסר, למשל מעשי דור המבול, סדום ועמורה פרעה ומצרים ועונשם, הם דבר הנלמד לדורות, אף שאותם רשעים לא הקשיבו לציווי ה' ולא שמרו אותו.

לעילוי נשמת סעדה בת מימה ע"ה
והצלחת כל צאצאיה ברוחניות ובגשמיות

ה- ²⁷⁹ ומצאתי בני אדם שואלים בשער הזה, מה אופני החכמה שיצנה ויזהיר הצדיק אשר ידע ממונו כי לא יסור מעבודתו? ומצאתי לזה ארבעה פנים. ²⁸⁰ מהם להודיעו מה שהוא חפץ ממנו. ומהם לשלם לו הגמול, כי אם יעבד אותו והוא בלתי מצוה, לא יהיה לו גמול. ²⁸¹ מהם שאם יגמלהו על מה שלא צוהו בו, או יענישהו על מה שלא הזהירו יהיה זה עול. ומהם שישנה עליו הצווי עם הנביא עם הצווי אשר בשכל, בעבור שישמר ויזהר, כמו שאמר (יחזקאל ג, כא): ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי חטא וזהו לא חטא חיו יחיה כי נזהר.

²⁸² **ושואלים** עוד ומה אפני החכמה בשליחות אל הכופרים אשר ידע מהם כי לא יאמינו? וחושבים זה לשוא. ומצאתי להם ששה פנים, ²⁸³ מהם שאם לא היה שולח אל הכופר שיאמין, היתה לו אמתלא^ו לאמר, אלו היה שולח אלי היתני מאמין, ומהם שמה שיש בידיעה^ו אלו לא היה יוצא אל הפעל, היה הגמול והענש כפי ידיעתו, לא כפי מעשה הברואים. ומהם שראיותיו^ו החושיים והשכליים, כאשר העמידם בעולם למאמינים ולכופרים, כן ראוי שיהיו ראיותיו הנבואיות כוללות המאמינים והכופרים. ²⁸⁴ מהם כי כמו שנתברר לנו כי מי שמצוה ברע למי שלא יעשהו מרע לו ונקרא סכל, כן מי שמצוה בטוב, כאשר יעזב המצוה לקבל מצותו, תשוב מצותו סכלות, בעבור שלא קבלה, יהיה גם כן מי שמצוה ברע שתשוב מצותו חכמה, כאשר יקבלנה המצוה בה, ותתהפכה אמתות הטוב והרע ותהיינה כפי הקבול^ו וזה הבל. ²⁸⁵ מהם כי כאשר השוה ביניהם בשכל והכח והיכלת, כן ראוי שישוה ביניהם בצווי ובשליחות. ואחר כן אמר, כי העושה לשוא, הוא עושה דבר שאין לו תועלת לאחד מהברואים, אבל שליחות הנורא יתברך אל הכופרים, אף על פי שהם בחרו שהם לא יעשו אותה, ולא יועילו בה ולא יוסרו, המאמינים ושאר בני אדם כבר נוסרו והתבוננו, וכאשר אתה רואה כי בני אדם עד עתה ועד עולם הם מספרים ענין המבול ואנשי סדום ופרעה, והדומה להם.

אמתלא - תירוץ להגן על עצמו. **בידיעה** - האלוקית, בלא שהיה הדבר מתגלה בפועל בעולם. **שראיתיו** - יכולת ההבחנה החושית והשכלית (בין טוב לרע). **כפי הקבול** - לפי המקבלים. **ביניהם** - הצדיק והרשע. **ולא יוסרו** - לא יושפעו לטובה בעזרת מתוכחות ומייסורים.

